

ЖАСТАРМЕН СҰХБАТ

Түркия Республикасы Дін Істері Басқармасы баспасы / 601
Халық кітаптары / 152

Үйлестіруші

Омер Менекше

Суретші

Орхан Акжан

Аудармашы

Айнұр Маемерова

Графика

Нұргүл Молдалиева

2009-06-Y-0003-601

ISBN 975-19-3510-5

Баспа үйі

© **Түркия Республикасы Дін Істері Басқармасы**
Діни Басылымдар Департаменті

Мекен-жайы

Eskişehir Yolu 9. km.

Çankaya /Ankara

Tel.: 0090 (312) 295 72 93-94

Fax: 0090 (312) 284 72 88

www.diyenet.gov.tr

diniyayinlar@diyanet.gov.tr

ДІН ІСТЕРІ БАСҚАРМАСЫ БАСПАСЫ

ЖАСТАРМЕН СҰХБАТ

Мехмет ЕРДОҒАН

АНКАРА

2009

Түркия Республикасы Дін Істері Жоғарғы Комитетінің шешімі
05.05.2005 / 76

*Қыршыннан кеткен, отан, халық және дін үшін жандарын
пида еткен қаһарман шәйіттерімізге арналады.*

Мазмұны

<i>Сәлем достар.....</i>	<i>9</i>
<i>Сәлем, дүние.....</i>	<i>10</i>
<i>Тұңғыш әрекет.....</i>	<i>11</i>
<i>Тірлік көзі ретінде жанұя .....</i>	<i>12</i>
<i>Мектептегі өмірім бір әндейсің .....</i>	<i>15</i>
<i>Атеизм: Ақылдың шыға алмайтын көшесі .....</i>	<i>19</i>
<i>Сатанизм: Замандас адамның тұрпайылықпен биі ....</i>	<i>23</i>
<i>Ескірген миссионерлік.....</i>	<i>32</i>
<i>Жаман ырым: Надандық және қараңғылықтың діні ..</i>	<i>39</i>
<i>Оттан шеңбер.....</i>	<i>44</i>
<i>Дін: Қауіпсіздік алаңы және азаттық жолы .....</i>	<i>47</i>
<i>Тіл және мәдениет: Намыс және тірлік ету соғысы ..</i>	<i>58</i>
<i>Жаңа бастау үшін соңғы сөздер .....</i>	<i>62</i>

Сәлем достар

Бұл кішкентай кітапта өз ойларымызды сіздермен бөліскіміз келді.

Біз, өмірдегі қиындықтар туралы не ойлайтынымызды және бұларды жеңу үшін қолымыздан келетіннен жолға шығып жасауымызды көрсетуге тырыстық. Ой-пікірлерімізбен тәжірибелеріміз сіздер үшін қаншалық пайдалы болатынын, немесе сіздер үшін қаншалық жол көрсетуші болатынын біле алмаймыз. Біз тек қана бізден бұрынғылардың сіздер үшін істегендерін істеуге тырыстық, яғни қиындықтарды бірімізбен біріміз әңгімелесіп бірге жеңу, осылайша өмірімізді көркейту.

Қазіргі кездегі адамдар бірімен бірі бөлісуді, әңгімелесуді ұмытқан. Сезімдеріміз бен ойларымызды бөліспесек, дұрыс пен қатені тартысқа салмасақ, өміріміздегі қуаныштарды бөліспесек адам болудың, бір жерде бірге өмір сүрудің мағынасы қандай?

Сүйікті достар!

Барлығымыздың өмірден бір күткені, бір үміті бар. Ең маңыздысы оларды жүзеге асыратын дұрыс қадам басу. Бұл үшін істеуіміз және істемеуіміз қажет нәрселер бар. Бір жұмысты уақытында және орнында істесек дұрыс істейтін боламыз. Кейін өкінудің ешқандай пайдасы болмайды.

Біздер, сіздердің ынталарыңыз бен жігерлеріңізді құрметтейміз. Сол үшін кейбір ойларымыз бен жинақтаған тәжірибелерімізді бөліскіміз келді. Өмірде табысты болатыныңызға, алдыңызға шығатын қиындықтарды жеңетінізге сенеміз. Өзіңізге сенсеңіз болашақ сіздікі!

Сәлем, дүние

Дүниеге келу, басы аяғы жоқ белгісіз жауапкершілік алаңына қадам басудай. Туғаннан өлімге жақындаған сайын көбейген, көбейген сайын қиындаған, қиындаған сайын шешімі қиын жауапкершілік алаңы... Адам мұндай алаңда тура жоғалып кететіндей. Өмірінде кейде көтеріліп, кейде құлайды, қарама-қайшылықтар арасында жегі болып бітеді. Жүгіреді, бірақ жете алмайды, қарсы шығады бірақ дауысын естірте алмайды, бас сауғалайтын бір жер іздейді бірақ таба алмайды. Өзін тани алмайды, басқалары тарапынан танылмайтын жағдайға келеді.

Дүниеге көз ашу саяхатқа шығумен парапар. Адам өз еркімен, ерікті тандауымен осындай саяхатқа шықпайды. Оның мұндай саяхатқа шығуы, жоғарыдан келген ерік, жаратушы ерік талап етуде. Осылайша емтиханда сыналады. Адам бола ала ма, осы емтиханнан аман-есен өте ала ма? Бұл жерде адамның өз еркі де байқалады. Нені істеп, нені істемеуді ерікті тандауымен шешуі қажет. Әрине нәтижесін де қабылдауы оның қолында.

Адамбаласы жылап дүниеге келеді. Дүниежүзіне тұң-

ғыш наразылығы осы. Неге жылаймыз: басымызға келетіндерді сеземіз бе, немесе орнымызды жатырқаймыз ба, бір бас көтеру ме, сәлем бе, белгісіз. Бірақ біз білетін бір нәрсе бар, туғанда барлығымыз жылаймыз. Адамның саяхаты осы жерде басталып, өлгенге дейін жалғасады. Бірақ өмір бізді күліп қарсы алады. Шешеміз қаншалық қиналса да, біз туғанымыз үшін бақытты және әкемізбен бірге қуанып бауырына басады бізді. Балалары дүниеге келді, бұл дүниеде олардан бақытты ешкім жоқ. Бұл бақыт олардың жанарынан бізге аққан тұңғыш жылулық. Осымен өсіп, осыған сыйынып, қорғаушы қанаттай әрқашан да сезінеміз. Иә, бір бала өсіп келе жатыр, өмір оны күтуде.

Тұңғыш әрекет

Бір бала өсіп келе жатыр, өмір сапарында бірінші әрекетін істейді, еңбектегеннен кейін жүре бастайды. Саяхаттың осыдан кейінгі бөлімін тік жүріп өткізеді. Жығылуға болмайды. Жығылсаң да жығылдым деуге болмайды, өйткені жығылған кешірілмейді. Осыдан кейін сөйлей бастайды. Бұл да жаңа бір әрекет. Тұңғыш үйренген сөздерінен кейін көрген нәрселері туралы сұрай бастайды: бұл не деп. Сұраған сайын үйренеді, үйренген

сайын сұрайды. Не деу керек, керуен жолға шықты, қарманымыз жүріп жүр және тілі де шықты. Басына келетіндерді білсе, тұрып сөйлеуші ме еді? Өмірдің және адам болудың тұңғыш құпия сұрағы!

Тірлік көзі ретінде жанұя

Әрбір өмір жаңа отбасы деген сөз және отбасына дүниежүзінің кішірейтілген түрі деп қараймыз. Адамзат мәдениетінің тұңғыш және ең жаһандық қоғамы отбасы. **Отбасына ие болу, адамзатқа берілген ең үлкен ерекшілік.** Адам өміріндегі туумен өлім арасында болатындардың бір отбасында өзіндік орны бар. Сол себепті адамдар құрған отбасы жүйесі басқа жандыларға ұқсамайды. Өйткені адам басқа жандылардай тек қана тамақтану, паналау және қорғану үшін отбасы құрмайды. Жанұя ол үшін мәдениет көзі, тірлік көзі. Сол жерден білегі қатайып ұшып кеткенде, қайтадан сол жерге қайтады. Осылайша бар ғұмыры отбасында өтеді. Өмір бойғы мақсаты мен талабы жақсы отбасы құрып, оларды бақытты қылуға тырысу.

Отбасы қоғамның айнасы. Отбасының құрылымы, тұрмысы, отбасы мүшелері арасындағы қарым-қатынастар, болмысты ұмытпау, келешекке деген көзқарас, экономи-

калық жағдай, білімге деген көзқарас, тамақтану, баспана табу, қабылдап қорғау, әлсіздіктер, үрейлер, қиялдар, түстер, идеалдар, махаббаттар сияқты негізгі желілерде бір отбасының жағдайы қандай болса, сол қоғамның жағдайы да сондай. Олай болса бір қоғамды зерттеп тану үшін әуелі отбасыдан бастау ең қысқа және ең дұрыс жол деп айтуға болады.

Түрік жанұясындағы мүшелері нан табу, ешкімге мұқтаж болмау үшін жұмыс істейді. Жұмыс істесең қарның тояды. Мақсат жанұяға керекті нәрселерге ие болу. Оқыған балалар үшін бар мүмкіндіктер аяғына дейін қолданылады. Баламыз оқысын, адам болсын, әке-шешесін

ұятқа қалтырмасын, отанына, халқына пайдалы болсын, кем дегенде өз болашағын дайындасын, біздің басымызға келген қиындықтарды көрмесін деген тұғыр барлық отбасында бар. Айрықша ертеден бері келе жатқан бақытты жанұя құру тілегі де жаңаша өзгеріп жалғасып жатыр. **Бақытты жанұя құру арман емес, қол жеткізілуі қажет бір мақсат.** Бұл жерде дәстүрлі құндылықтарға жүктелген мағына өте маңызды. Түрік жанұясында дәстүрлі құндылықтар функциясын жоғалта бастағанда сыналып, әлсірегендерінің орнына жаңасы келеді. Өйткені түрік отбасында болмысты ұмытуға болмайды, бірақ көз жұмып бәрін қайталау да жоқ.

Жақсы және жаман күнде отбасы мүшелерінің біріне бірі көмектесуі, отбасындағы құпия сырларды төгіп шашпау сияқты сезімдер түрік отбасын барша болымсыздықтарға қарамастан біріне бірін байланыстырған негізгі динамизмдер.

Әрбір адамның өз әңгімесі бар, бірақ адамдар көбінесе өзінің әңгімесінің бас қаһарманы болмайды. Шындық қандай болса да оны солай қабылдау керек. Басқалардың әңгімелерінде біз туралы бір нәрселер болады. Басқалардың әңгімелерін өз әңгімеміздің бір бөліміндей тыңдаймыз. Өйткені барлығымыздың саяхатымыз бірдей. Немесе былай деуге болады: кішкентай саяхаттар, үлкен саяхаттың, яғни адам болу саяхатының бір бөлімі.

Мектептегі өмірім бір әндейсің

Адам өмірінде мектеп жылдары, балалық кезеңнің екінші жартысы мен жастық шағының бірінші жартысын қамтитын ұзақ бір түстей. Бір күні шешеңіз немесе әкеңіз сізді қолыңыздан ұстап сізді мектепке апарады, енді бір қарағанда қолыңызда университет дипломы, судан шыққан балықтай не істеріңізді білмей, бұрынғы тәжірибелеріне ұқсамайтын, өмірдің салқын шындығымен бетпебет қаласыз. Осыншама жыл қалай өткен байқамадыңыз. Жасыңыз ересек жастан өткеннен кейін мектеп жылдарын сағына бастайсыз.

Мектеп жылдары адам өмірінің ең жемісті жылдары. Бұған еш күмән жоқ. Мектептегі жылдардың іш пыстыратын жақтары жоқ па? Сабақтардан жалығасыз, түсінісе алмаған мұғалімдер немесе сыныптағы достарыңыз болады, әке-шешеңіз сабақ оқысын деп қысым көрсетуде, тіпті кей нәрселерге шектеу қойылады дегендей сол жылдары қиналып кетесіз. Кейде мектепті тастап кетуді ойлайсыз. Кейін бұл ойыңыздан айнып қаласыз, өйткені ол жерде сіз сүйгендер бар, қаламасаңыз да мектепке баруды жалғастырасыз!

Адамдар екі түрлі жолмен мағлұмат алып үйренеді. Біріншісі теориялық мағлұмат, оқып білім алумен келеді. Көбінесе мектепте аламыз. Кейін өзімізді дамыту үшін

алатын білімдеріміздің негізі де осы жерде қаланады. Екіншісі практикалық мағлұмат, өзіміз үйренген немесе жұмыста жинақтаған тәжірибелеріміз. Бұлардың біреуіне екіншісінен артық қарау қате. Алдымен тауық жұмыртқадан шықты ма, жұмыртқа тауықтан шықты ма тартысы сияқты қажетсіз және мағынасыз. Адам денесі және рухы қалайша бірге болса, теориялық және практикалық мағлұматтар де солай біріне бірі мұқтаж.

Алған біліммен бірге мектеп жылдарында достарымыз көбейеді. Бұл жерде де досты таңдай білуіміз керек. Өйткені достарымыз адамды нәтижелейтін, кісілігін көрсететін тәжірибе. Бізді біреумен дос болуға итермелеген негізгі әрекет осы. Дос іздейміз, өйткені басқаларымен бөліскіміз келген нәрселер бар. Бірақ дос таңдау да қиын. Егер таңдауыңызда жаңылсаңыз, досыңыздың мінезі сіздің мінезіңізге үйлеспесе жаман болады. Құпия сырларыңызды төгіп шашады, сізбен санаспайды. Өтірікпен таныстырады сізді. Қаламасаңыз да жаман әдеттермен таныс боласыз. Опасыздықтарды енді жатырқамайтын боласыз. Бір күні мектептен, ата-анаңыздан алыстап кетесіз. **Достарыңыз арасындағы болымсыздық сіздегі жақсылықты алып кетеді.** Сол кезде өзіңізді тани алмай қаласыз.

Мақал мәтелдерімізде “досыңның кім екенін айт, сенің кім екеніңді айтайын” дегені бар. Адамды танудың ең қысқа жолы оның достарын тану. Достарымен қарым-қатынастарында шыншылдарға “жан дос” дейді. Әзірет

Әли де “*адамның досы өзі сияқты*” дейді. Адамның таңдаулары оның кісілігін, мінезін көрсететін айна сияқты. Бұлар бір достың адамға әсерінің қандайлық ықпалды екенін көрсетеді.

Достар арасындағы қарым-қатынастарды бағаландыра алатын екі критериямыз бар. Біреуі алдау, екіншісі өтірік. Алдау айла қолдану, жаңылту, сөзін орындамау, алдау, опасыздық жасау сияқты болымсыз әрекеттерді қамтиды. Кішкентай мүдделер үшін өзімшіл бір әрекет. Алдаудың неше түрлісі бар, адамға келтірген зиян тұрғысынан бұлар арасында ешқандай өзгешілік жоқ. Алдайтын адамдар кісілігін таба алмаған, өзіне сенімі жоқ адамдар. Осындай мінезі бар біреуден жақсы дос болмайды, бір күні қасындағыларға зиян келтіреді.

Адамның күнделікті өмірінде негізсіз, шындыққа жатпайтын, дұрыс емес, алдындағыға өтірік айту мақсатымен айтылған сөзге жалған, өтірік делінеді. Өтірік – адам өмірінде әрқашан осылай ашық түрде өзін көрсетпейді. Кейде саналы тұғыр көрсету мақсатымен өтірік айтылады. Бұған стратегиялық өтірік деуге болады. Мұндай өтіріктер көбінесе жағдайды құтқару үшін айтылғандықтан қарсы жақ айтылған сөздің шындығын сезеді. Бұл жерде екі жақтың бірін бірі түсінуі бар. Мысалы, әйелдердің жасын айтпауы, біреуге ықылас немесе қарым-қатынастар туралы айтылғандар, бір ұсыныс алдында шешімсіздікпен айтылғандар сияқты. Бұл жағдайда шындықты, сөй-

легеннен басқа ешкім білмейді. Психология білімі алдау және өтірікке байланысты осы жағдайларды кісілігі толық дамымаушылық деп тұжырымдаған.

Осыған байланысты Пайғамбарымыздың өте жақсы бір сөзі бар. Бұл сөз адамның кісілігі және адамдар арасындағы қарым-қатынастар тұрғысынан жол көрсетеді: *“Еш күмәнсіз шындық жақсылыққа, жақсылық та жұмаққа апарады. Адам шындықты айта айта Алла алдында дұрыс сөзді деп жазылады. Өтірік жамандыққа, жамандық да тозаққа апарады. Адам өтірік айта айта Алла алдында өтірікші деп жазылады”* (Бухари, Едеп, 69; Мұслим, Бирр, 103).

Мектеп жылдарындағы достық шынымен бір байлық. Осындай достық арқасында көп нәрсе үйренеміз, өзімізге сеніміміз көбейеді. **Достық ортақ құндылықтар үстіне құрылса ешқашан бұзылмайды.** Айрықша достарымызды ата-анамызбен таныстырып, біз де олардың жан-нұясымен таныссақ жаңа таныстарымызбен абыройымыз көбейеді. Дос деген табыстарымызда қасымызда, кемшіліктерімізді жоятын, қателерімізді түзететін кісі деген сөз. Досымыздың жан жолдас болуы керек, біз оған қалайша жамандық ойламасақ, ол да бізге жамандық ойламауы керек.

Мектептегі кезең мәдениеттілігіміз бен құндылықтарымыз пайда бола бастаған кез. Өмір туралы шындықтарды осы жерде үйренеміз. Жұмысқа тұрып өзімізге

жеке тірлік құра бастаған кәмелеттік жылдары мектепте басымыздан өткерген болымсыз тәжірибелер болмаса меді деп ойлаймыз. Өйткені кейбір оқиғалар біздің жаңа тірлігімізге әсер етіп бізді қапаландырады. Олай болса, бір жақтан махаббатымыз, достығымызбен өзімізді тануға тырысқанда, басқа жақтан да өмірдің шындықтарын, екі беттілікті саналықпен қабылдауымыз керек. Жалған сәуледен шын сәулені айыра білу қабілетін мектепте үйрене бастауымыз қажет.

Негізінде өмір қарама-қайшылықтар үстіне құрылған. Бұл туралы Құранда былай жазылған: *“Әрине қиындықпен бірге жеңілдік те бар”* (Инширах, 5-6). Маңыздысы қиындық пен жеңілдікке қарамастан істелінуі қажетті істеу. Қиындық шарасыздыққа, жеңілдік те жалқаулыққа себеп болмауы керек.

Атеизм: Ақылдың шыға алмайтын көшесі

Ақылымызды қолдана бастаған және бәрін ақылмен шеше аламыз деп ойлаған жастық шағымызда алдымызға шығуы мүмкін атеизм деп аталатын философиялық көзқарас бар. Жастық шақтағы асаулық көбейген кезде бізді

қызықтыруы мүмкін бұл көзқарас жаңа емес, тарихтың белгілі кезеңдерінен бері келе жатқан бір фактор.

Адам, әлем және жаратушы қарым-қатынастарын негіздендіруді мақсат еткен діни және философиялық ойларға қарсы наразылық ретінде пайда болған атеизм, өз басына жүйе болмай материалды философиялардың нәтижесінде көрінген көтеріліс қозғалысы. Тәңірі жоқ дейтін атеисттер Тәңіріге сенудің адамның психологиясынан келген мұқтаждық немесе жұбату екенін алға тартады. Оларға қарағанда құдай, адам ақылы ойлап тапқан бір болжам, сол себепті жаһандағы жүйенің көзі болмайды. Жаһан тәңірі тарапынан жоқтан жаратылмаған, кездейсоқтарға байланысты біршама комбинациялардан құралған!

Атеизм тәңірі бар деген дәлелдерді шірітуге тырысқан философиялық әрекет. Бірақ адам ақылының мүмкіндіктері шектеулі. Адамдар ойлап тапқан ойлар адамдардың өз ақылына сыйғызылуға тырысылады. Атеизмнің негізгі мақсаты осы. Бірақ негізгі мәселе тәңірінің болуы немесе болмауында емес, оның бар екенін көрсеткен дәлелдердің қолданылуы немесе қолданылмауында ізделуі керек.

Атеизмнің алдыңғы қатарлыларынан Людвиг Феуербах әділет, ақыл және махаббаттай діни өмірдің негізгі факторларын адам тұрғысынан қарастырып, бұларды адамның сана-сезімінен келген әрекеттер, сол себепті соған байланысты идеалдар деп бағаландырады. Оған қарағанда бұлар өмірде жүзеге аспағаны үшін тәңіршіл ерекші-

лікке ие болады. Бұл да қиялдаудың өнімінен адамның өзіне жат болуы. Олай болса тәңірінің қабылдамауы адамның өзіне ие болуы деген сөз. Карл Маркс да осы пікірге қарап адамның адам тарапынан қаналғанын алға тартады. Осыған қарағанда дінді халықтың апиыны ретінде бағаландырып тәңірге сенуге адамның өзіне жат болуы деп қарайды.

Атеизмнің негізгі тезисі адамның тәуелсіз болу тілегі. Бұл бір мағынада гуманизм. Егер құдай қабылданса адам ерікті болмайды. Фридрих Вильгельм Ницше осындай атеизмді алға тартуда. Оған қарағанда құдайдан бас тартылып барлық классикалық құндылықтар мағынасын жоғалтып, адам өзіне жаңа құндылықтар туғызуға мәжбүр болады. Жан Поль Сартрдың болмыс философиясына қарағанда адам толық мағынасында өзін жүзеге асыруы және еркіндікке қол жеткізуі керек. Басқаша айтқанда құдайсыз өзін-өзі жүзеге асырып өзін өзі құрауы керек.

Атеизм істеуге тырысқан құдайдың жоқ екенін дәлелдеу емес, бар деген дәлелдерді жоққа шығару. Ой ретінде ортаға жаңа нәрсе қою орнына бар ойлар мен сенімдерге қарсы шығу. Негізінде ешқандай сенім, қандай да бір дәлелдің нәтижесінде туындалмайды, дәлел бір себеп, сол үшін адамдардың құдайға сенуі әрқилы дәлел жігерінен бұрын келетін бір оқиға.

Адамбаласы құдайға сенеді, өйткені өзін жандылар алдында жауапты санайды. Бәлкім жауапкершілік сезімі

дамымаған адамдар атеист болуы мүмкін. Адамзат тарихында дінсіз қоғам ешқашан болмаған. Дін сезімі адамның жаратылысында бар, туумен бірге келген сезім. Негізгі мәселе адамның неліктен құдайға сенуі емес, неге сенбей қабылдамауға тырысуы. Зерттелуі қажет осы мәселе. **Сенудің табиғи екені, сенбеудің мәселе екені ұмытылмауы керек.**

Қабылдамай сенбеуде түсініксіз және аяғы жоқ сылтау табу психологиясы бар. Құран мұның себебін нақты түрде көрсетеді: *“қабылдамағандарды қорқытсаң да, қорқытпасаң да олар үшін бәрібір: иман етпейді. Алла олардың құлақтары мен жүректеріне мөр басып тастаған. Олардың көзіне де перде жабылған, оларды азап күтуде”* (Бақара, 6-7). Олай болса қабылдамағандарға байсалды тұғыр көрсету керек. Құран бізге мыналарды ұсынуда: *“Әй, қабылдамағандар! Мен сіздер табынғанға табынмаймын. Сіз де менің табынганыма табынмайсыздар. Мен де ешқашан сіздің табынганыңызға табынмаймын. Сіздің дініңіз өзіңіздікі, менің де дінім менікі, деп айтыңдар”* (Кафирун, 1-6).

Дүниеге деген көзқарасы жоқ, өзін таба алмаған, кісілігі жоқ, өзімен қоғаммен келісе алмаған адам оңайша түсетін орлардың бірі атеизм. Өйткені атеизмді комплекстер мен қанағаттанбаушылық қоректендіреді. Сол себепті құрбандары көбінесе мақсатсыз адамдар. Мақсаты бар адамдар мақсатына қол жеткізіп жеткізбесе де өзімен

ұрыспайды. Мақсатқа ие болып өзіне сенімі және шешімділігі көбейеді. Өмір деген осы. Өз-өзімен келіспеген адам шындықтарды көргісі келмей өзін сырттай қанағаттандыру жолдарын іздейді. Атеизм болса осындай ізденістің соңғы аялдамасы.

Сатанизм: Замандас адамның тұрпайылықпен бии

Адам өмір сүрген сайын үйренеді бәрін. Көзімізді ашқанда қауіпсіз, жылы, әсем дүниеде қарсы алынамыз, бұл жақта дауысымызды естірте аламыз. Тілегіміздің бәрі орындалады. Қарап көреміз, ұстап сезінеміз. Түстер кірленбеген, әрбіреуі өзінің түсінде. Бақтар, гүлдер, құстар, аспан, теңіз тап-таза, ешбірі бұзылмаған. Аралаймыз, өзімізді керемет сезінеміз. Шаршау дегенді білмейміз, оңға, солға жүгіріп ойнаймыз. Артымызға бұрылып қарағанда шешенің құшағы, әке ошағы бір түс сияқты елестейді. Бала болып қалсақ деп ойлаймыз.

Адам өмір сүрген сайын кірленіп, кірлерді көреді. Кейін таза сезімдерін жоғалтады. Көзі тоймайды, қызғанышы, екі беттілігі, ашуы және жеккөруі себепті өзінен алыстайды. Сол кезде махаббаттары, армандары

және түстері оған сенім бермейді. Бәрі оның үстіне жығылып жатқандай болады. Неліктен? Өйткені адам өзді-өзімен мәңгілік ұрыс-керісте. Жаман мен жақсы, әдемі мен сұрықсыз, дұрыс пен қате, әділ мен әділетсіз ішкі әлемінде соғысып жатады. Адам кейде мұндай соғысқа шыдай алмайды. Қарсы шығады. Қандай да бір мақсаты болуы қажет емес, қарсы шыққысы келеді. Қарсы шығу – энергиясы жоғары адам сезімдерінің біреуі. Махаббат сияқты, кейде қарсы жақтан ештеме күтпей. Махаббат пен қарсы шығу біріне бірі өте жақын және өте алыс екі сезім. Махаббат орбитасында жер таба алмаған қарсы шығады, қарсы шығудан құтылған да махаббатқа жетеді.

Жаратылғанның барлығы қос, тек қана жаратушы жалғыз. Адамның өмірдегі құндылығы тандап алу қабілетімен байқалады. Өмір ол үшін тандаулар алаңы. Тандау қосу жауапкершілік тең болады адам. Жауапкершілік жоқ жерде әрбір тандау бір дағдарыс. Дағдарыс болса тәртіпсіздік деген сөз, адам өмірі тұрғысынан ең үлкен қауіптердің біреуі.

Осындай кіріспеден кейін негізгі тақырыбымызды бастай аламыз. Тақырыбымыз сатанизм және шайтанға табыну оқиғасы. Бір оқиғаны ешқашан бәрін біліп алмай жаман жорамалдауға болмайды. Өйткені жаман ойлау да ластанудың бір түрі. Олай болса сатанизм не, сатанисттер неге сенеді, мақсаттары не, бұл нәрселерді біліп түсінуіміз қажет.

Алдымен мыналарды ұмытпайық. Көзімізді ашқанда көрген дүние, тұрған сайын кірленген әлем, қанағаттанбаған адам және қарсы шығу сезімі, жауапкершіліктен бас тарту және дағдарыс!

Енді сатанизмді тануға тырысайық. Сатан шайтан деген сөз. Негізінде шайтан сатанизммен пайда болған бір феномен емес. Барлық діндерде бар фактор. Діндерде періште жақсылықтың және бағынудың символы, шайтан болса жамандық және қарсы шығудың. Шайтан құдай алдында жамандықтың символы. Құранға қарағанда шайтан адамдарды жолдан адастыратын “*дұшпан*” (Араф, 22).

Егер қоғамда дін түсінігі бұзылып дін жақсылықтың, сұлулықтың, әділеттің, бейбітшіліктің және сүйіспеншіліктің символы болмай, бәр нәрсенің бұзылуына себеп бола бастаса сол қоғамда оның тергелуі әрине дұрыс. Сатанизмнің басталуы да осыдан. Сатанисттерге қарағанда адамдар құдай үшін құлға айналдырылуда. Олай болса барлық жамандықтардың көзі құдай. Онда дін жамандаған шайтан жақсы болуы керек. Дін шайтан сезімдерін жойғысы келсе, онда дін себеп болған жамандықтармен соғысу үшін шайтанға байлану керек. Сатанизмді ойлап шығарған негізгі себеп осы.

Орта дәуір иудей христиан діни қарсы қоюына қарсы шығу ретінде дамыған бұл әрекет алдымен діннің адам және қоғам өмірінде ашық қалтырған кеңістіктерді сиқырмен толтыруға тырысады. Бұл жолы сиқыр діннің

орнын алуға тырысады. Өнеркәсіп төңкерісі және ағартушылық философиясы кезеңдерінде атеизм негізіне алынады. Сол кезде дінге деген наразылық, білім және философияның көмегімен одан бастартуға айналады. Нәтижеде **сатанизм шіркеудің билігіне қарсы аз кісілер көрсеткен асыра наразылық әрекеті болып көрінеді.**

Сатанизм ұйымдасқан әрекет ретінде өткен ғасырда пайда болған. Заманауи сатанизм, Антон Зандор Лавей тарапынан құрылып ұйымдастырылған. Лавей христиандықтың және оның иудейліктен өткеріп алған мұраның адамдарды қанағаттандырмағаны, екі беттілікке бағыттайды ойымен қарсы бір дін құра бастайды.

Лавейдің сатанисттер қасиетті санайтын *Шайтанның кітабы* атты шығармасының кіріспесінде қызық бір анекдот бар. Лавей сенбі күні түнде бір ойын сауықта жартылай жалаңаш билеген қыздардың артынан барған кейбіреулерді жексенбі күні таңертең отбасылары және балаларымен бірге шіркеуде отырып құдайдың оларды бағыштауын және оларды нәпсіқұмарлықтан тазалауын тілегенде көріпті. Содан кейінгі сенбі күні басқа жақта қайтадан бұрынғы қалыптарына келгендеріне күәгер болыпты. Сол кезде шіркеудің адамдарды екі беттілікке бағыттағанын, бірақ адамдардың нәпсіқұмарлығының діни үйретулермен жойыла алмайтынын түсінеді. Лавейдің бақылауларына қарсы христиандық ештеме айта

алмайды. Біз бұл жерде оның бақылаулары емес, іздеген шығар жолды тартысқа сала аламыз. Ол христиандықтың адамдарды екі беттілікке итермелеген құрылымына наразылық білдіргенде оның ішінде қалған еді. Басқа мағына жүктесе де христиандықтың символдарынан жолға шыққан. Яғни бас тартуы және қабылдауымен христиан парадигмасының және мәдениетінің ішінен сөйлеп бұзылғандыққа басқа бұзылғандықпен жауап берген еді.

Осылармен бірге замандас сатанизм сүйенген факторлар тұрғысынан классикалық сатанизмнен бөлінеді. **Замандас сатанизмде христиандықтың орнына батыс көзқарасы қойылғандай.** Мысалы шайтан өзіне табынатын және шынымен болған біреу ретінде қабылданбайды. Ол енді өз талаптары бойынша өмір сүрген, өзін оқиғалар ағымында қалтырмаған, ойларын бақылауға ала алатын бір символ. Замандас сатанисттерге қарағанда дәстүрлі факторлар болмыста қалды. Бір құндылыққа тәуелді емес, әрқилы құндылыққа ие бір қоғам орнату үшін әрекет ету керек. Осы мақсатпен жалғыздықты және атеизмді негіз қабылдайды. Жалғыздық адамның өз ойларымен танылуы. Өмірде істегендерінің бәрін өзі үшін істейді. Қандайда бір құдайға сену үшін бір себеп жоқ. Өйткені болмысы дәлелденбеген туралы мағлұматтар қате. Барлық жандылар табиғи түрде жаратылған. Адам болса үстем бір жанды. Әдеттегіден тыс нәрселерге сенуі, білімді және басқа жандыларға қарағанда күшті болуы себепті қажетсіз.

Замандас сатанизмде шайтан тыйым орнына кешірімділікті, діни армандар және бос үміттер орнына тірі жандыны, екі беттілік орнына таза хикматты, опасыздарды сую орнына қақысы барларға мейірімділік және сүйіспеншілікті, бір бетіне соққанға екінші жағын тос түсінігі орнына кек алуды, рухани вампирлерге ықылас орнына жауаптыға қарсы жауапкершілікті, адамның алғашқы жағдайын, физикалық және рухани ляззатқа апарған барлық ауыз жүзіндегі күнәлардың өкілі.

Сатанизм теориялық мағынада діндерге, әсіресе дәстүрлі христиандыққа қарсы замандас наразылық әрекеті саналады. Әрбір әрекеттің өз отанында қабылдансын, қабылданбасын бір себебі бар. Адамдарды алдымен өз ойлап тапқандарымен дінге, содан кейін білім мен технологияға құрбан еткен батыс көзқарасы өзінде неше түрлі асыра көтеріліс формаларын қамтуда. Бұл бәлкім қоғам атынан теңдік ізденісі немесе өзін жинақтау дағдарысы. Не болса да ортада жасырылмайтын шындық бар: **батыстық дүние көзқарасы өзін жеп бітіруде**. Бұл сұмдық немесе жаңа азаттық жолы болуы мүмкін.

Біздің қоғамымызда атеизм немесе сатанизмдей наразылықтары бар сенімдер күткенін таба алмаған. Еш күмәнсіз бұл үшін Исламға қарыздармыз. Исламның адамға, өмірге және дүниеге деген көзқарасы ақыл және шындықтарға негізделген. Өйткені Ислам бірлік және бейбітшілік діні. Ислам мәдениеті барша бұзу әрекеттеріне қарамас-

тан өз динамизмдерін жанды ұстауда табысқа жеткен. Осылардың арқасында тарих бойы адамдар және қоғамдар Исламға сүйеніп жаңару және дамудың жолын ашық тапқан.

Түркиядай елдерде сатанизмнің пайда болуына екі түрлі себеп бар. Біріншісі пайда үлесіндегі теңсіздік, сол себепті кедейшілік. Бұл жағдай әсіресе жастар арасында қоғамдық құндылықтарға қарсы сенімсіздік, сол үшін де наразылық ойын көбейтуде. Екіншісі болса ажырасқан отбасылар. Отбасында іздеген бақытты таба алмағандар әрине жаңа достар іздей бастайды. Сол себепті сатанизм қолданған наразылық тілі жастардың ықыласын өзіне аударуда.

Сатанизмнің жайылуында ең маңызды фактор байланыс құралдары. Құралдар берген мүмкіндіктер болсын, оларға ие болудың өзгешелік тудыруы, сатанист ой және әрекеттің жастар арасында жайылуын оңайға түсіруде. Айрықша сатанизмнің жастар арасында жайылуында қолданылған әйел, ішімдік және басқа наша, ойын сауық сияқтылар да бар.

Сатанизмге сенген жастардың өзін өзі өлтіруіне баруының артында көбінесе сенімі жоқтық, осыған байланысты өзін жаманға арнап қасиетті деп санаған әрекетті орындау тілегі бар. Осымен бірге **өз-өзін өлтіру жолын тандап алған жастар кімдерге қарсы сатанист болса соларға**

өзін көрсеткісі келеді. Бұған өш алу психологиясы деп айтуға болады. Кейбір жастар да сатанист үгіттеудің әсерімен өзін өзі өлтіруге итеріліп осылайша сатанисттер тарапынан қоғамға насихат берілуге тырысылуда

Көзқарасы мен санасын негіздендіргендер атеизм және сатанизмдей пікір мен әрекеттерді қабылдамайды. Біздің қоғамымызда кейбір нәрселер дұрыс жүрмеуі мүмкін. Бәлкім отбасындағы мәселелеріміз көп. Ақша жоқтығы да қапаландыруы мүмкін. Кейде өзімізге сенімімізді жоғалтуымыз мүмкін. Бұлар тек қана біздің және бүгінгі әлемде бар шындықтар емес екенін ұмытпауымыз керек. Әуел бастан бері барлық қоғамдарда бәлкім көп көрінген және баршаның басынан өтуі мүмкін оқиғалардан. Өмірдің түзу жол екенін кім айтты. Өмір бойы күресетін әлі талай мәселеміз болады. Оларға қарап қапалану орнына күресіп оңай емес, қиынды таңдап алайық. Негізінде әрбір мәселемен бірге шешім жолы да келеді. Маңыздысы осыны көру. Шешім жолын бізге ешкім көрсете алмайды, қаласақ өзіміз көріп табамыз. Ұлы сопы **Жүнейд Бағдади айтқандай “іздеп табылмайды, бірақ тапқандар тек іздегендер”**. Адам болудың өзгешелігі осында!

Классикалық христиандықтың билігін жою ойымен пайда болған, осы дәуірде де батыс көзқарасының адамы буындырғанын және оны замандас құлға айналдырғанын ойлаған бір топ адамның наразылық және сенімдерімен біздің мәселелеріміз арасында қандай ұқсастықтар

бар? Олар бір жақтан белгілі кепілдемелермен өмірін жалғастырып капитализмнің мүмкіндіктерімен өмір сүріп жатқанда, басқа жақтан да өмірге деген наразылықтарын фантазияларында көрсете алады. Өйткені олардың тек қана өздеріне жауапкершілігі бар. Біздің өмірге кепілдеме түсінігіміздей олардың мықты өмір тірегі жоқ. Жауапкершіліктеріміз де осылай, біз тек қана өзімізге қарсы емес, сүйгендеріміз, отбасымыз, тіпті қоғамымыз үшін жауаптымыз. Біздің фантазиямыз қиындықсыз күндер ғана бола алады!

Бізді батыстықтардан ерекшелейтін кейбір негізгі өзгешеліктер бар. Бұл да сонымен бірге біздің үстемдігіміз. Олар бір нәрсе алған кезде қуанады, біз болсақ бергенде. Олардың бір нәрсе тапқанда жүрегі дүрсілдесе біздің іздегенде. Олар тек қана ие болғандарын жақсы көреді, біз болсақ қолымыз жетпегендерді. Олар ақылдарымен ойлайды, біз болсақ жүрегімізбен де ойлаймыз. Олардың **дене тілі**, біздің **рух тіліміз** бар...

Үстемдігіміздің барқына барған кезде бізді өмірден және жолымыздан ешкім адастырмайды. Фантазияларға уақытымыз жоқ. Сол себепті шайтандай символдарымыз бола алмайды. Біз сенетін ұлы құдай жалғыз. Біз үшін маңыздысы ол бізге берген ақыл және өмір. Өмірдің шындықтары білім, кәсіп, жұмыс, махаббат және нан. Қалғаны жай әңгіме.

Ескірген миссионерлік

Адам болғаныңыз үшін әр нәрсеге дайын болуыңыз керек. Өмірде еш күтпеген нәрселермен, күтпеген жерде және уақытта кездесуіңіз мүмкін. Өмірдің әсемдіктері немесе жамандықтары кейде хабарсыз, кейде өзін көрсетіп келеді. Өмірде мүмкін емес ешқандай ықтимал жоқ, әрбір ықтимал әр сәтте болуы мүмкін. Өмірдің қиындығы мен әсемдігі осы ықтималдар әлемінде құпия.

Ықтималдарға қарсы дайын адамдардың өмірлерінде үлкен тосын сыйлық болмайды. Кейде бір нәрсе үйренгенде немесе бір тәжірибе басымыздан өткенде өте риза болмаймыз. Бізге қажеті жоқ, қазір қажеті жоқ деп қарсы шығамыз. Бір күні үйренгендеріміз бен басымыздан өткерген тәжірибелер алдымызға шыққанда да осыны дұрыстап үйренсек жақсы болар еді дейміз.

Біз кейде байқамаған, көбінесе маңыз бөлмей өтіп кеткен, мақсаты елімізді ұзақ уақытқа шөгерту, және жүздеген жыл біз білетін қауіп: миссионерлік. Біз білетін ескі миссионерлік.

Миссионерлік не екенін, адамдарға жету үшін қай жолдарды және әдістерді қолданғанын халқымыз білсе

қорқатын және үлкейтетін бір қауіп емес. Бұл халық қырық елу жылдық тарихы және ел тәжірибесі бар бір ел ме? Біз неше түрлі жолдардан өткенбіз. Маса кішкентай, бірақ жүрек шайлықтырады, су ұйықтайды, дұшпан ұйықтамайды деп әрқашан сергек болуымыз керек.

Миссионерлік деген не? Өзін сенімдеріне және адамзатқа қызметке арнаған, бәріне қол ұшын берген бейбітшілік елшілерінің істері. Мұны бізге емес басқаларына түсіндірсін. Біз миссионерлік деген атаумен қандай жұмыстар істелетінін білеміз.

Миссионерлік істері барша адамзатты нысанға алған екі деңгейлі жоба. Бірінші деңгей діни, мақсаты христиандықты жаю. Миссионер деп аталатындар қасиетті қабылдаған осындай мақсат үшін бәрін істеуге дайын. Оларды бәр жерде әскер, дәрігер, мұғалім, тілші, спортшы, табиғат сүйгіш, бейбітшілік еріктісі сияқты көре алатын монах немесе монахиня, әрқилы әлеуметтік істердің біреуінде көруге болады.

Қысқасы **миссионер өзін шіркеуге арнаған адам**. Барынтасы христиан иман рухын адамдарға қабылдату, осылайша Өзірет Иса және дін үлкендеріне жақын болу. Миссионерлік тәртібіндегі қызмет қасиетті. Қызмет үшін әрқандай қиындықтарға шыдау керек. Қызметіне берілу керек. Бұл жерге дейін бәрі дұрыс, қате қай жерде?

1. Қандай да бір дінге шақыру жанама және ас-

тыртын жолдардан емес, ашық түрде істелінуі қажет. Шақыру құпия түрде болса мұның артында басқа ниет бар екенін көрсетеді. Сіз адамдарды тура білген жолға шақырдыңыз, олар келсе де келмесе де жауапкершілік сізде болмайды.

2. Ауру, кедей, жұмыссыз, оқушы сияқты мұқтаж немесе қиындыққа шалдыққан кісілердің таңдалынуы, адамдардың жағдайлары немесе әлсіздіктеріне көз жұмылуы дін атынан жасалған бір іс үшін парасатты емес.

3. Миссионерлер істерін жасағанда қиындық және берілгендіктері үшін қандай да бір пайда қолға түсіре ме? Дүниеде ешкім пайда таппай істемейді. Идеализм қауесеті оқиғаның үстіңгі жағы. Негізгі жағы басқа. Шіркеулері атынан қызмет атқарған миссионерлерге өз өкіметтері тарапынан жеке өмірі немесе кәсіптерінде үлкен мүмкіндіктер немесе жеңілдіктер ұсынылып, өкімет тарапынан қорғалуда.

4. Миссионерлер бір жерде көп тұрмайды. Олардың шіркеуі тарапынан қызмет жерлері белгілі уақыт мөлшерімен өзгертіліп отырады. Өйткені төңіректерін дұрыстап танығаннан кейін жеке басының пайдасын ойлауы мүмкін. Немесе қателері көрінбесін, халықтың наразылығына себеп болатын оқиғаларға араласпасын деп бір жерден басқа жаққа қызметке жолданады. Бұл да олардың кейбір алаяқтық және пайда қарым-қатынастарына кіргенін, бұл көрсетілмеуге тырысылғанын көрсетеді.

5. Батыстық адамдардың мәдениетінде діні себепті күнәдан арылу факторы бар. Қандай да бір себеппен күнәден арылу ниетімен шіркеуге барған және миссионерлік істей алатын ерекшеліктері бар кісілер миссионерлік істеріне қатысу шартымен бағышталады. Бұл жерде шіркеудің өз адамдарына көз жұму деген сөз. Бұлар миссионерлер пайда үшін немесе психологиялық қысыммен істерін жүргізуде.

Миссионерлік жобасының екінші және маңызды деңгейі саяси. Негізінде бірінші кезең екіншісіне өту үшін бір үрдіс. Бірінші деңгей батыстың саяси, әскери, экономикалық және мәдени тұрғыдан жайылу саясаттары мен каналушыға айналдыру жоспарларына негіз қалауда. Тарихтағы Крестті жорықтарымен қаналған елдердің жағдайлары осының ашық дәлелі. Батыс мәдениетінің белгілі мінезі пайда түсіру. Бір жақтан өзінен басқа қоғамдарды қанап, басқа жақтан да пайдаға түсіргенді бөлісу үшін өз араларында соғысуда.

Миссионерлікті діни іс шарадан алыстатқан және шын мақсатына жеткізген, батыстың қанаушы саясаттарының бір бөлшегіне айналдырған себептер және осы себептердің көрсеткіштері нелер?

1. Миссионерлер қызмет атқарған елдердің бар ерекшеліктерін шіркеулері арқылы өз өкіметтеріне білдіреді. Батыс елдері осы жолмен жайылатын және

қанаушы саясаттары атынан таңдап алған елдерге байланысты мәлімет жолдайды.

2. Батыс елдері Исламды пайдақор саясаттарының алдын жапқан үлкен бөгет ретінде көреді. Сол үшін миссионерлер көбінесе Ислам елдерінде жұмыс істейді. Айрықша Ислам жерлері Исламнан бұрын солардың қолында болатын. Сондықтан оларға қарағанда Ислам басып алушы күш. Тарихтағы крестті жорықтары осындай ойдың өнімі. Осы ой миссионерлік іс шараларымен Ислам елдерін іштен әлсіретуді, уақыты келгенде де шөгертуді мақсат етуде. Осылайша миссионерлер империалист жобаның әрі аяғы, әрі ойыншығы (пион).

3. Ислам елдеріндегі шетелдік мектептерді өздері үшін сенімді база ретінде көрген миссионерлер бұл жерде әрі тәуелсіз түрде жұмыс істеп, әрі жергілікті агент өсіруде. Бұл агенттерге елде және шетелде әрқилы мүмкіндіктер берілуде. Осылайша олар әрқилы құпия істер үшін дайын болады.

4. Миссионерлік мәдениеттер арасы қақтығыстарды көбейтетін жоспарлы іс. Өйткені ұйымдасқан күштердің және үлкен капитал топтарының мұндай қақтығыстардан күткен өз пайдалары бар.

5. Миссионерлік батыстағы тарихи шіркеу-өкімет қақтығысындағы шіркеу атына күш жинау күресі. Шіркеу шетелдегі миссионерлерден алған мәліметтерді өкіметке

қарсы қолданып оның күшіне ортақ болғысы келеді. Өкімет болса жайылу және қанау саясаттарын жүзеге асыру үшін шіркеудің жәрдеміне мұқтаж.

6. Діндерарасы диалогтай барша адамзаттың пайдасына болуы мүмкін кейбір істер миссионерлер тарапынан кейде мақсатынан адастырылуда.

7. Йехова шәйіттеріндей қазіргі христиандықтың табиғатын бұзған ағымдар кей елдерде миссионерлік істерінің қолдаушы күші ретінде қолданылуда. Миссионерліктің христиан иман рухын қабылдату үшін алдымен осындай ағымдармен күресуі қажет емес пе еді? Йехова шәйіттерімен жасалған ынтымақтастық миссионерліктің шын мақсатын көрсетуде.

8. Нәтижеде миссионерлік әрі шіркеудің, әрі де өкіметтің іште және сыртта күш жинау үшін христиандықты құрал ретінде қолдануы. Мақсат христиандықтың жайылуы болса батыс елдері өз іштеріндегі атеисттерге, сатанисттерге қарсы немесе жоғалған дін сезімін дамытуға бағытталған одан да ықпалды іс жасайтын еді. Егер істелген бұл болмаса онда **миссионерлік шын мәнісінде дінді пайдаланудан басқа ештеме емес.**

Қазір осындай көп жақты, құпия, аралас, лас және қараңғы қарым-қатынастармен жүргізілген бір іске әсерсіз қалу мүмкін бе? Оқыған кітаптарда, көрген фильмдерде, тыңдаған музыкаларда, қолданған заттарда бұл істің

жасырын іздерін көруге болады. Түркияда бастауыш мектептегі балалар “Алла баба” деп дұға қылып сөйлеген сөздерінде бұны қолданса бұл миссионерлік істерінің қаншалықты астыртын, жоспарлы және тереңнен жүргізілгенін көрсетпейді ме? Миссионерлер қызметте болған елдерде тек қана адам ұстау саясатын жүргізбейді, сонымен қатар сол елдердің мәдени құрылысын бұзып өз құндылықтарын, символдарын және тілдерін қабылдануға тырысады.

Миссионерлік істеріне қарсы ықпалды және мықты болудың екі жолы бар. Біріншісі олардың мақсаты мен әдістерін өте жақсы білу, екіншісі өзімізді тану, әлсіздіктерімізден пайдалануға рұқсат бермеу және мәдени құндылықтарымызға ие болу.

Негізінде әлеуметтік және мәдени мақсаты бар әрекет, қоғамдардың мәселелі бөлімдеріне сүйеніп мақсатына қол жеткізуді ойласа әуел бастан жоғалтты деген сөз. Өз қоғамымен мәселесі барлардың басқа қоғамдарға пайдасы тимейді. Миссионерлік істерінің табыссыздығындағы шындық осы.

Айрықша миссионерлер бір елде мақсаттары үшін қолдана алатын мықты және ұстамды адамдар таба алмай, істерін қиын кісілермен жалғастыруға мәжбүр қалса, ол ел іштен қирамайтындай күшті деген сөз. Мақтанып мынаны айтайық, ол ел Түркия, Түркияда тұру бір ерекшелік.

Жаман ырым: Надандық және қараңғылықтың діні

Дін атынан алға тартылып қабылданған бос сенімдер жаман ырым деп аталады. Көбінесе жаман ырым деп шындыққа сәйкес емес әрқилы сөз және әрекетке делінеді. Мұндай сенімдер жақсылық немесе жамандық әкелуі мүмкін деп сенілген күштер үшін қолданылады.

Тарих бойы барлық діндер жаман ырымдармен соғысқан. Бірақ жаман ырымның түп-тамыры ешқашан жойылмаған. Адам болған жерде әрдайым жақсы мен жаманның, дұрыс пен қатенің, әділ мен әділетсіздің, әдемі мен сұрықсыздың күресі жалғасқандай шындықпен өтіріктің, дінмен жаман ырымның күресі де жалғасады.

Әрбір мәдениеттің жаман ырым жағы бар. Жаман ырым рухани сөздің адам қолымен адастырылуы деген сөз. Негізінде діндер жаман ырымдармен күресіп өздерін жалғастырады. Осылайша өздерін жасатқан негізгі динамизмді қорғайды.

Жаман ырым адамдық фактор. Егер сенім жүйесі өзіне байланғандардың ақылын, жүрегін және көкжиегін толтыра алмаса, адамды жан жақтан қоршай алмаса онда адамдар сол жердегі босаңсыған жерді жаман ырым ойлап тауып толтырады. **Жаман ырым мәдениеті соны-**

мен бірге қол жетпейтінге оппозиция мәдениетіндей. Дін мен сол діндегілер арасында өтуі қиын қабырғалар орнатылған қоғамдарда жаман ырым өзіне әрқашан іргетас пен жақтас тапқан. Әрине жаман ырымның көзі на-

дандық, бірақ жаман ырымнан бұрын оны жаратқан шарттар тергеленуі қажет.

Ғалымдар жаман ырымдардың көбінесе ескі діни мәтіндердің жоғалуы және болмыстағы халықтардың кейбір жаман ырымдардың жаңа дінге ауысуы жолымен құралғанын айтады. Жаңа мәдениеттің ілгерілеуі, осыған байланысты сенім пішіндерінің өзгеруі жаман ырымды туғызған себептерден саналуда.

Ислам жаман ырымға қарсы нақты тұғыр көрсеткен, турасы жаман ырымды жою үшін жолданған бір дін. Осы мақсатпен сиқыр, бал және осылардан шыққан неше түрлі нәрселерге Ислам тарапынан ашық түрде тыйым салынған. Құран Әзірет Пайғамбар тарапынан жазбаша мәтінге айналдырылуына және мұсылмандардың жаттауына қарамастан Ислам да жаман ырымдардан сақтану үшін қиналған. Өйткені Исламды қабылдаған әрқилы діннен кісілер бұрынғы діндерінің кейбір әдеттерін Ислам қоғамына әкелген. Бұл жағдай әсіресе Ислам тез жайылған кезеңінде көрінуде. Осыдан кейін надандық, Исламды негізгі көздерінен үйреніп қоғамды ағарту үшін жеткілікті дәреже діни қайраткер шықпаған кезеңде жаман ырым дұрыс мәліметтің орнын алуда. Айрықша Әзірет Пайғамбардың хадистерінің көзі тірі кезінде жазылмауы, хадис деп көп нәрсенің Исламға кіруіне себеп болған.

Жалпы бес түрлі жаман ырым бар:

1. Аллаға байланыстылар. Алланы қандай да бір материалды жанды деп санау, материалды жандыға ұқсату, сипат және әрекеттерінің біреуін жаратылғандармен салыстыру жаман ырым.

2. Болашақ мәліметі. Келешекті Алладан басқа ешкім біле алмайды. Сонымен бірге халық арасында кейбір құрметті адамдардың келешекті біледі деп қабылданады. Айрықша жұлдыз, кітап, алақан, кофе, су сияқты нәрселерге қарап істелген балгерлік де Исламнан бұрынғы кезеңдерден қалған жаман ырымдар. Қазіргі кездегі астрологтардың сөздері де осындай ғайыптан хабар беру және балгерліктен басқа ештеме емес. Балгерліктің барлық түрлеріне Құранда ашық түрде тыйым салынған. “Әй иман еткендер! Шарап, құмар, пұттар, бал ашу және ұтысқа салынғандар шайтан ісі, бұлардан ұзақ болыңдар, сонда құтыласыңдар” (Маиде, 90).

3. Жаманға немесе жақсыға жору. Кейбір хайуандарды көру немесе олардың дауысын естудің белгілі күндері жұмыс істеп істемеудің, көк моншақ, хайуан мүйізі сияқты нәрселерді тағу, жаман рухтарды алыстату үшін ағаш нәрсеге соғу, айнаның сынуы, кейбір сандардың жаман немесе жақсы саналуының Исламмен ешқандай байланысы жоқ. Бұлар әрқилы мәдениеттері бар халық нанымдары.

4. Өлгендерден көмек күту. Көмек сұрау немесе тілеу мақсатымен өлген біреудің кешенесіне барып майшам

жағу, шүберек байлау және құрбан шалу сияқты сенім мен әрекеттер толығымен жаман ырым.

5. Жындарға байланысты сенім нанымдар. Құран бізге жындардың бар екенін хабарлайды. Адамдар сияқты Алланы танып, ғибадат етуге жауапты екенін білдіруде. Бірақ олардың істері және адамдармен қарым-қатынастары туралы мәлімет бермейді. Жындарға байланысты халық арасындағы қата мәлімет және сөздер де жаман ырымнан басқа ештеме емес.

Жаман ырым ақыл мен шындыққа сәйкес емес әрқилы сөз және әрекеттер деп айтқан едік. Сол себепті діннен басқа тақырыптарда, тіпті білімде де жаман ырым болуы мүмкін. Мысалы эволюция теориясындай дәлелденбеген теория да жаман ырым. Бұларға қазіргі заманның жаман ырымы деуге болады.

Айрықша кейбір ойшылдар технологияның үлкен жаман ырым мәдениеті жаратқанын, осылайша кейде діннің орнына шыққысы келгені, мұның да адамдарды жабайы және ашуланғыш еткенін айтуда.

Адам түсінбеген, білмеген және қол жеткізе алмаған нәрселерді көпсітеді. Оларды керемет етіп көрсетеді. Осылайша өзіне қорғау алаңын құрайды. Ақыл-ой, дұрыс мәлімет билеген түсініктерде мұндай нәрселерге орын жоқ. Алла адамға ақыл берді, адам оны қолдануын білуі керек. Кітап және пайғамбар жолдап дұрыс жолды көрсетті. Онда тура жолмен жүру керек.

Жаман ырым ақыл және дұрыс мәлімет жоқ жерде болады. Ескісі немесе жаңасы болмайды, әр салада болып өзгеріп отырады. Оны қорқу, үміттер және үмітсіздіктер шақырады. Жаман ырымдарға сену адамның өзін алдаудан басқа ештеме емес. Нәтижеде ақыл және ойдың функциясын жоғалтуы, басқаша айтқанда жеңілістің себебі.

Оттан шеңбер

Адам өмір сүрген сайын ластанып, кірлерді көреді. Атеизмді, сатанизмді, миссионерлердің істерін және жаман ырымды осыған байланысты бағаландырған едік. Бұлар кірленудің ой сана жағының көрсеткіші. Ішімдік, наша және темекі шегу себеп болған денедегі ластану бар, бұлар денсаулығымызда азсынбайтын дәрежеде.

Негізінде бұларды қолданудың зиян екенін барша біледі. **Бірақ адамбаласы өзіне зиянды нәрселерді істеуден өзін тоқтата алмайды.** Өзіне зиян келтіргісі келмейді, бірақ өзін тежей алмайды.

Темекі және ішімдікке үйрену жастайынан басталады. Ерекше көріну, өзімізді көрсету, қоғам дұрыс деп таппаған, тыйым салған нәрселерге ықылас бұру сияқты сезімдермен басталған, кейін қоя алмаған әдеттеріміз болады. Құмар және ақша ойындары да ластық. Мұндай ойындар-

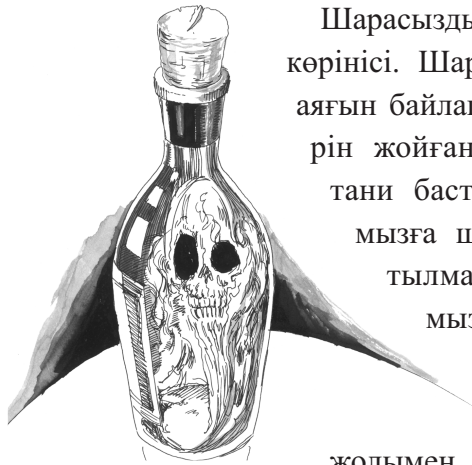

мен ой сана және денеміз ластанып қалмай рухани түрде де кірленеміз. Ұту ынтасы, ұтылу қорқуы, шыншыл емес армандар, шын мәнінде болса жоғалтылған ақша және келтірілген зияндар. Адамның мұны ойламауы мүмкін бе? Басқа жақтан жастық шақтағы талаптарды көрмеу адамның шындығын танымау. Осындай әдеттерді тастамау, айналамыздан бізге келген наразылықпен бірдей болады. Бұл жерде кінәні бір өзімізде емес, белгілі мөлшерде айналамыздың бізге тұғырында да іздеу керек.

Оқиғаға енді мына тұрғыдан қарайық: **өзгеше болу, ешкімге ұқсамау, өзімізді көрсету және шыншыл емес қиялдарды ойлау неге тыйымнан келеді?** Осында мәселені өзімізде іздеу керек. Жастық кезімізде, өзімізді айналадағыларға көрсететін қабілет және табыстар жоқ деп ойлағанымыз үшін алдымызда тыйым салынған жолдардан басқа ештеме жоқ. Әрбір адамның өзінше қабілеті және табыстары бар. Бұларды көрсету ойланғандай оңай емес әрине. Отбасыңыздың және жақындарыңыздың сізге көмектесіп жол көрсетуі керек.

Басқа жақтан зиянды әдеттердің қызық ляззат әлемі бар. Барлығымыз бұл дүниенің жалған екенін білеміз. Жалған жерде тұрып қалу шарасыздықтың нәтижесі.

Шарасыздық болса өзіне сенбеудің көрінісі. Шарасыздық адамның қол аяғын байлап ойлары мен әрекеттерін жойған бір жағдай. Өзімізді тани бастағанда бұл тор алдымызға шығады. Егер одан құтылмасақ қиналғанда басымыздан кетпейді.

Әдеттер кейде біреудің әсерінде қалу жолымен де келеді. Отбасымыз-

дағылар немесе достарымыз бізге әсер етеді. Адам көбінесе сөйлеген сөзін, тұрмысын, наразылықтарын айналасына қарай белгілейді. Бұл басқа жаққа барғанда көрінеді. Кісіліктің даму үрдісінде шүбәсіз біреуден әсер алу болады. Бірақ бұл психология алдымызды жапса жеке тұлға болу қиынға соғады. Әрине әсерінде қалуымыз мүмкін, бірақ өлшеп, сұрап қалуымыз қажет. Сол кезде өз кісілігімізді жоғалтпаймыз.

Жастық кезде денсаулығымыз бен қолымыздағы мүмкіндіктерді түсіне бермейміз. Өйткені бір нәрсе мәселе болып алдымызға шықпаса оны түсіну қиын. Бұл барлығымыздың ерекшелігіміз. Дүниежүзін және өмірді мәселелер тұрғысынан түсіну мәдениетіміздің ашытқысында бар. Оқиғалар алдында әуел бастан бір пікіріміз, қолдана алатын мәліметіміз болса бәлкім оларға алдымен

мәселелер тұрғысынан емес, дәйектер тұрғысынан қарай алатын едік. Бірақ бұлар бізге берілмейді. **Өмірге мәселелерді жеңіп қарау принципті және байсалды болу деген сөз.** Бұл да кісілікке байланысты. Принципсіздік және байсалсыздықтағы әдеттер бізді әлсіретіп, ой сана, дене және рухани жақтан шөгертеді.

Өмірде есіктер мен көпірлер бар. Әдеттерімізге тұтқын болмау үшін ең ықпалды және қысқа жол жігерге байланысты. Жігерін қолдана алғандарға басқалары көз жұмбайды, денсаулығына және дүние мүлкіне зиян келтіретін нәрселерді қолданбайды немесе істемейді. Бұл адам болу деген сөз. Жігерін қолдану ерікті болу, өзін жаман әдеттерден қорғау деген сөз.

Дін: Қауіпсіздік алаңы және азаттық жолы

Қорғану және ие болу сезімі өмірдің екі негізгі түсінігі. Алған мәлімет және тәжірибелерімізді осы екі сезім үшін қолданамыз. Қорғанғымыз келеді, өйткені зиян шегу өмірдегі функциямызды жоғалту мағынасында. Ие болғымыз келеді, өйткені бар екенімізді ие болғандарымызбен көрсетуге болады.

Өмір түзу жол емес. Бір жақта ұсақ тастар, тікендер және терең сайлар, басқа жақта демалу орындары, қауіпсіз жерлер және қарулар бар. Әрбір адам үшін осылай және өзгерген фактор емес, құралдар. Жолда жолаушы мен жол көрсетуші бар екенін ұмытпау керек. Жол болса әрине баратын жер мен қол жеткізетін мақсат да болады.

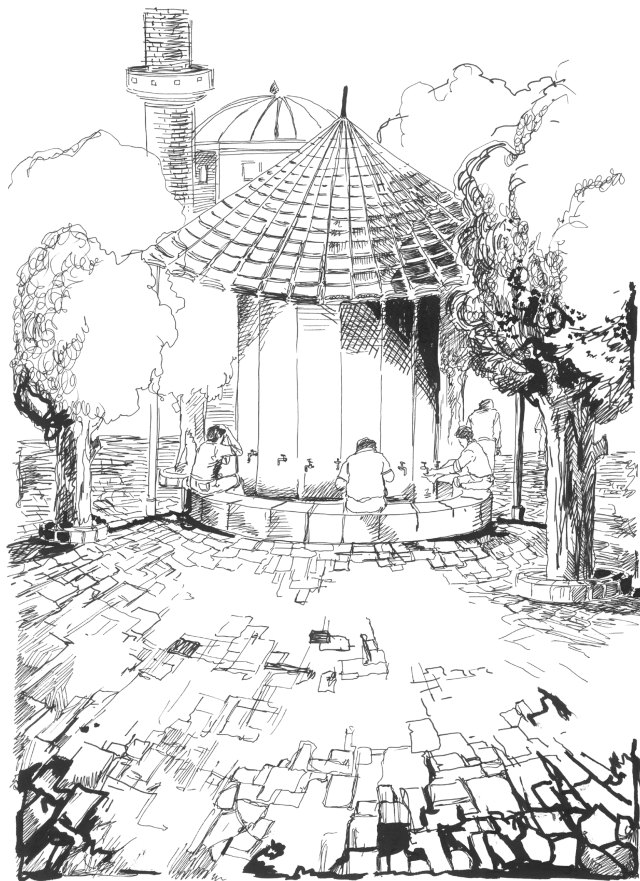
Бұл жерге дейін сақтануымыз керек бөгеттер туралы сөз қозғадық. Енді ие болуымыз қажет құндылықтар туралы сөйлесейік.

Адам өмірдегі кейбір мәселелердің жауабын оңай таба алмайды. Қайдан келдік, қайда бара жатырмыз сұрақтары осындай қиын сұрақтар. Қайдан келгеніміз туралы ойларымыз бар. Бұлардың бір бөлімін өзіміз үйренеміз. Мысалы бір әке шешеден, белгілі бір уақытта және жерде туу сияқты. Бір бөлімін де ғылыми зерттеулерден үйренеміз. Материал, әрекет, жанды, болмыс, өзгеріс, сана туралы мәліметтерімізді ғылым жолымен аламыз. Бірақ қайда бара жатырмыз сұрағына жауап табу оңай емес. Немесе ақыры не болады, өлім ғайып болып кету ме сияқты сұрақтар бізді қорқытады. Өлімнен кейінгі өмір дүниежүзінде істегендеріміздің құнын көріп көрмеу, мәңгілік бойынша сұрайтын сұрақтарға алатын жауаптарды діннен басқа еш жерде таба алмаймыз, осы сұрақ бойынша білім жауап бере алмайды.

Өлімді ойлау болымсыз ой емес. Негізінде өлім қаша алмайтын шындық және адамдардың бұған дайын болуы

керек. Бәлкім өлім емес де өлімнен кейінгісінің белгісідігі қорқытады бізді.

Иә, дін өмірді түсіндірген және мағына берген бір жол. Олай болса діннің және адамға ұсынған мәліметтердің дұрыс түсінілуі қажет.

Дін тек қана адам өмірі тұрғысынан емес, адамдар арасындағы қарым-қатынастар және қоғам өмірі тұрғысынан да бас рольде. Қоғамдардың тарихын зерттегендер алдымен олардың діндерін көреді. Өйткені дін жеке тұлғадан қоғамға әрбір алаңда өзін сездірген бір фактор.

Енді тарих бойы дін туралы жасалған сапасыз тартыстар адамдардың басын айналдырған. Мұның ең басты себебі дін бойынша дұрыс мәліметтердің жеткілікті дәреже адамдарға жеткізілмеуі. Дін және діннің көзі туралы дұрыс мәліметтерді қайдан алып қалай үйренеміз? Кітабын және пайғамбарын дұрыс танудың жолы не? Діннің шындықтарымен дін деп ұсынылған мәліметтерді бірінен бірін айырудың бір әдісі бар ма? Осындай сұрақтарға жауап беру үшін тәжірибе жинақтап білімді болу керек. Қазір дін атынан сөйлегендердің білімділігі тартысқа ашық бір тақырып. Тартысқа салынғысы келген дін ме, немесе дін атынан алға тартылған пікірлер ме? Бұларды бірінен бірін айыру оңай емес, көбінесе бірінің орнына бірі ауыстырылып отырады.

Біз осы тартыстардан алыста және өздігімізден ойлануымыз керек. Дін және діннің шындықтары алдында айтатын ештеме болмауы керек. Барлығымыз Алланың бар екенін, оның адамзатқа жолдаған пайғамбарларына және кітаптарына, ақырет өміріне сенеміз. Діннің бұйрықтарын орындауда қиындықтарымыз, еріншектігіміз, кемшіліктеріміз болуы мүмкін. Бұлар бізді дін шеңберінен алыстатпайды.

Алдымен дініміздің негізгі кітабы Құранның дұрыс аудармасын алып түсінуге тырысып оқуымыз керек. Сенген кітап нені түсіндіреді, осыны біліп үйрену негізгі міндеттеріміздің басында. Осыдан кейін пайғамбарымыздың өмірбаянын және хадистерін де үйренуіміз керек. Осыдан кейін? Осыдан кейінгісі бізге байланысты. Алла бізге ақыл және ойлау қабілеті берген. Белгілі мәлімет және өмір тәжірибеміз бар. Сенімімізге пішін беру біздің қолымызда. Дін және діннің үйреткендеріне қол жеткізу қиын емес, немесе оқып түсіне алмайтын мәліметтер емес. Барлығы оларға өз күшіне қарай қол жеткізе алады. Жауапкершілігіміз де өз күшімізбен шектеулі емес пе? Күшіміз және мүмкіндіктеріміз қандай болса соларға жауаптымыз.

Осыған байланысты қазіргі кездегі жастардың маңызды міндеті бар: дінді қабылдамаған тұғырларға бас иеу. Бұлардың ортақ ерекшелігі адамдарды мақұлық деп көрсетуде. Тұңғыш адамнан бері келе жатқан шындыққа жоқ деуге бола ма? Немесе бір нәрсенің бар екенін бар деп дәлелдеуге тырысу ол туралы күмән ояндырмайды ма? Осындай тұғыр адамның өзіне сенімін азайтады. Олардан сұрасаңыз өздерінен басқа ешкім көрмейді, білмейді және түсінбейді. Бұлай бола ма? Бұл адамды кішірейту, оны танымау деген сөз. Әрбір адам ненің дұрыс, ненің қате, ненің шындық және ненің жалған екенін біле алады.

Біздің дініміз Ислам. Ислам ең соңғы және ешбір кемшілігі жоқ дін. Исламның негізі Аллаға, Әзірет Мұхаммедтің оның пайғамабары екендігіне және ақырет өміріне сену. Исламның барлық принциптерінің мақсаты парасатты және әділетті қорғау. **Адамдар арасында парасат және әділет түсінігі болмай бейбітшілік, тыныштық және сүйіспеншілік болмайды.**

“Алла сіздің сыртқы көрінісіңізге және дүние мүлкіңізге қарамайды. Ол тек қана сіздің жүректеріңізге және жұмыстарыңызға қарайды” деген Пайғамбарымыз (Мүслим, Бирр, 33; Ибн Мадже, Зүһд, 9), шындықтарымызды басқаларымен бөліскенде мына ұстануымыз қажет мына алтын ережені айтуда: *“Жеңілдетіңдер, қиындатпаңдар, сүйінші беріңдер, жек көргізбеңдер”* (Бухари, Илим, 12; Мүслим, Жиһад, 6).

Құранның Ғасыр сүресінде біздерге адамды түсіндіріп өмір философиясын ұсынады: Ұлы Алла былай дейді: *“Ғасырға сөз берейін шынымен адам дәртті. Бірақ иман етіп жақсылық істегендер біріне бірі шындықты және сабырды ұсынғандар бұлардан емес”*.

Иман ету жаратушыны білу және оны тану деген сөз. Барша әлемді жоқтан жаратқан күшті біліп танымаған, өзінің болмысын дұрыс негізге отырғыза алмайды. Сол үшін өмір сүру санасы жаратушы күшке сенуді қажет етеді. Бұл адамның сыртқа қарай ашылуын түсіндіру. Ішке қарай тану болса адам ынтасына қарай. Адамбаласы

ұлы күшке берілген, жігерін қолданып жақсылық еткен деп түсіндірілуде. Бұл жерде адам жеке тұлға ретінде қарастырылуда.

Бұл үрдісте адамның өмірдегі орны түсіндірілуде. Бұл жерде адамдардың қарым-қатынастарын реттеген, қарым-қатынастарға мағына жүктеген ерекшелік алдыға шығарылуда. Яғни дұрысты және дұрысқа қол жеткізу үшін алдымызға шыққан қиындықтарды жеңетін бір түсінікті, қысқасы сабыр етуді ұсынған бір тұғыр сөз етіліп отыр. Өйткені **өмір қарама-қайшылықтар арасындағы бітпейтін күрес**. Осы күресте болымды жақта болуды, және өмірдің қиындықтарына жеңілмеуді ұсыну өмір философиясына ие болу деген сөз. Бұл да адамның әлеуметтік жағы. Аллаға иман еткен, жақсылық еткен, біріне бірі сабыр мен дұрысты ұсынғандар шынымен адам болады. Бұл жолда еместер өздерін өмірде көрсете алуы қиын.

Осыған орай бір мұсылманның жауапкершілік алаңдарын былайша түсіндіруге болады:

1. Алла және Пайғамбары алдындағы міндеттері,
2. Өзінің міндеттері,
3. Отбасы алдындағы міндеттері,
4. Еліне және халқы алдындағы міндеттері,
5. Барлық адамдар алдындағы міндеттері,
6. Табиғат және басқа жандылар алдындағы міндеттері.

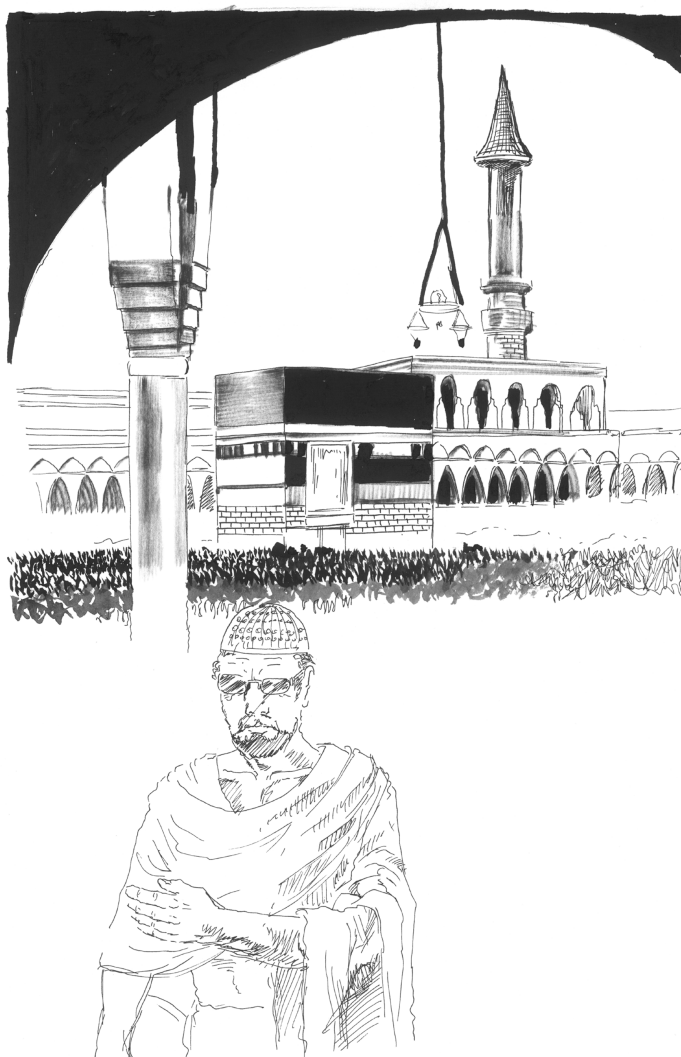
Бір мұсылман неге сеніп сенбейтінін, және нені істеп істемейтінін білетін адам.

Ислам діні сенім, ғибадат, парасат, жеке және қоғамдық өмір тұрғысынан адамды бүтін көріп, Ислам көздеген адам үлгісімен әдеттегі адам үлгісінің негізгі ерекшеліктері мынадай:

1. Аллаға сенген және ғибадат еткен,
2. Пайғамбарымыздың жолымен жүрген,
3. Алла және пайғамбар сүйіспеншілігін бәрінен жоғарыда ұстаған,
4. Діннің үйреткендерін толығымен қабылдаған,
5. Шешесін және әкесін құрметтеген,
6. Жұбайы мен балаларын сүйген, оларға мейірімді болған,
7. Жақындары мен туыстарын ұмытпаған,
8. Көршілерімен жақсы қарым қатынаста болған,
9. Адам өлтірмеген,
10. Өтірік айтпаған,
11. Ұрлық істемеген,
12. Сатқындық істемеген,
13. Сөзін орындаған,
14. Нәпсі қылмысын істемеген,
15. Ешкімнің намысын таптамаған,
16. Құмар ойнамаған,

17. Ішімдік ішпеген,

18. Лас ақша артынан жүгірмеген,

19. Дін тұрғысынан күмәнды нәрселерді істемеген,
20. Мүмкіндіктерін босқа шашпаған,
21. Жомарт болған,
22. Өз денсаулығына зиянды нәрселерді істемеген,
23. Басқаларына жала жаппаған,
24. Ешкімге жамандық істемеген және жамандық ойламаған,
25. Кек ұстамаған,
26. Адамдарға жоғарыдан қарамаған,
27. Айтқан сөзі мен өзі біріне бірі сәйкес,
28. Білмейтін нәрсе туралы сөйлемеген,
29. Білмегендерін үйренген және үйренгендерін жүзеге асырған,
30. Ғибадаттарын мақтанып көрсетпеген,
31. Қиындықтарға төзе білген,
32. **Әділетсіздік алдында үндемей қалмай тұғырын көрсеткен,**
33. Жетімдердің құқтарын бақылаған,
34. Кедейлер мен мұқтаждарға көмектескен,
35. Айналасындағы адамдарды қорғаған,
36. Істеген әрбір ісінде адамдарға пайдалы болуға тырысқан,
37. Тұрған жерін өзіне Алланың бір аманатындай көрген,

38. Діні, отаны және халқы үшін берілген, қажет болса өлімге жанын пидә еткен,
39. Сүйгенін Алла үшін сүйген және сүймегенін Алла үшін сүймеген,
40. Жақсылық істетіп, жамандықтан сақтандырған,
41. Өмірі бойы жақсы мұсылман болуды өзіне мақсат еткен.

Міне, Ислам көздеген адам үлгісі осындай.

Халқымыз тарих бойы Ислам арқасында табыстарға қол жеткізген. Ислам арқасында үлкен апаттардан құтылған. Осы бойынша қиын уақытта ең ықпалды болған Дін Істері Басқармасы Төрағаларынан Ахмет Хамди Аксеки бір мақаласында: *“Ислам көздеген бір мақсат бар, ол да бірлік. Жаратушы құдырет араларында бірлікті сақтау шартымен жақсарту жұмыстары үшін жұмыстанған халықтарды ешқашан жоқ етпеген, қабылдасаса да оларды дұшпандарына қарсы жеңдірмеген”* деген.

Біз осы халықтың және отанның балалары, осы мәдениеттің адамдарымыз. Табыстарымыз және табыссыздықтарымызбен бір жолдың жолаушысы, бір мәдениеттің өкіліміз. Біз ие болған сенім, тарих және мәдениет мұрасын сатпаймыз. Жауапкершіліктерімізді қолымыздан келгенше орындауға тырысамыз. Ешкімнің бізге жол көрсетуіне мұқтаж емеспіз. Өмір бізге шындықтарды көрсетуде. Шындыққа қол жеткізгенде жұмыстарымызды орындадық деген сөз.

Тіл және мәдениет: Намыс және тірлік ету соғысы

Тіл бір халықтың намысы, мәдениет де оның күзетшісі!

Адам болудың ең маңызды ерекшелігі тіл. Адамның өзін түсінуі және түсіндіру құралы тіл, оған берілген ең үлкен қабілет және күш. Адам тірлік етуді білімімен түсініп білімге тілмен қол жеткізеді. Тіл болмай заттарды тани алмайды.

Адамның негізгі күші тілде. Тілмен байланыс жасайды, үйренеді және үйретеді. Тілді қолдану қабілеті басқа қабілеттерінің сапасын көрсетеді. Адам тіл қабілеті арқасында өз кісілігін көрсетеді.

Тіл тек қана байланыс құралы емес, сонымен бірге құрылыс алаңы. Бір халықтың мәдениеті алдымен тілде құрылады. Осыдан кейін тілмен басқа алаңдарға барады. Халықтардың болмысы мен бүгіні, бүгінімен ертеңі арасында жалғыз көпір тіл. Сол үшін тілін сақтай алмаған халықтар келешегін кепілге ала алмайды. **Тілі мен мәдениетіне ие болғандар ең жаман жағдайда да тұра алады.**

Б.э.б. 552-479 жылдар арасында тұрған және адамды өмірге байлаған принциптердің білімнен келген жауапкершіліктер екенін алға тартқан қытайлық философ

Конфуцийден былай деп сұрайды: *“Елдің билігі саған берілсе сен ең алдымен не істер едің?”*. Ол да: *“Еш күмәнсіз тілді зерттеп, тілді түзетумен бастайтын едім”* дейді. *“Неге?”* дейді. *“Тіл түзу болмаса айтылған айтылғысы келген емес, айтылғысы келген айтылмаса істелінуі қажет істелінбейді, істелілуі қажет істелінбесе әдеттермен өнер дамымайды, әдеттермен өнер дамымаса әділет жолдан шығады, әділет жолдан шықса халық шарасыздықта қалады. Сол себепті айтылуы қажет айтылуы керек. Сол себепті тіл бәрінен де маңызды”* дейді. Тілдің функциясын түсіндіру үшін бұдан дұрысы жоқ.

Адам және өмір өзгереді, тіл мен мәдениет де өзгереді. Осы өзгеріс табиғи түрде болса даму болады. Тіл табиғи түрде өзгеруге мәжбүр етілсе бұзылуына себеп болады.

Түркі тілдері тарихта қиын кезеңдер басынан өткерген. Мысалы парсыша және арапшамен кездесуі осылай болған. Сол кезде мәдениетіміздің мықтылығы арқасында парсыша және арапша сөздер түрікшені байытқан. Танзиматпен басталған батыстық болу саяхаты және осыған байланысты пайда болған ирелең кезеңі де түрікшеге қарсы болды. Өйткені батыстық болу жобасы өмірдің бар жағын қамтып бөлек өзгеруді көздеген. Сол себепті түрікше сол кезеңде қорғала алмаған.

Енді тіл және мәдениетіміздің қорғалуы тұрғысынан білім алып жатқан достарымызға көп міндет қалуда. Бұлар не? Түсіндіріп көрелік:

1. Шетелдіктерге қайран қалмау.
2. Мәдени құндылықтарымыз және әдет ғұрыптарымызға ие болу.
3. Ұлттық және рухани құндылықтарымызды қорғау.
4. Біз шыққан қоғамға жат болмау және отбасы құндылықтарымызды ұмытпау.
5. Отбасымызбен жақсы қарым қатынаста болу, өзімізді оларға түсіндіру және оларды тыңдауға тырысу.
6. Мерекелерде жақын туыстармен көршілерімізге бару.
7. Дос таңдағанда байқау.
8. Жақсы білім алуға тырысу және кәсіби өмірімізде табысты болу.
9. Өз өмірімізбен тұру.
10. Шет тілін жақсы меңгеруге тырысу, бірақ түрікше ойлау.
11. Әрбір тақырып бойынша түрікше сөздер қолдануға тырысу.
12. Кітап оқуды әдетке айналдыру және әдебиетіміздің өлең, әңгіме және роман түрінен таңдаулы шығармаларды міндетті түрде оқу.
13. Мақал-мәтелдерді үйреніп оларды күнделікті сөзімізде қолдану.
14. Бос сөздерге араласпау, жаргон және қысқарған сөздерді қолданбау. Қолданған сөзді біліп тандап алу, дұрыс және толық айту.

15. Халық музыкасын тыңдау және тыңдалуын қамтамасыз ету.
16. Түрік фольклорын сүю және сүйгізу.
17. Еліміздің тарихи және географиялық байлықтары мен әсемдектерін тану, аралап көру.
18. Мүмкіндік тапқанда отбасындағы өтіп кеткен үлкендердің және тарихи тұлғалардың кешенесіне бару.

Бұларды орындау әрине қиын емес. Бірақ бір жерден бастау керек. **Істелінуі мүмкінді кешіктіру жауапкершіліктен қашу деген сөз.** Негізгі мәселелеріміздің бірі осы.

Жаңа бастау үшін соңғы сөздер

Адамның туып басталған, бірақ өліммен бітпеген өмір саяхатына байланысты әрқилы тақырыптар бойынша сөзімізді осы жерде аяқтаймыз. Өмір жалғасқанша біткен әрбір сөз жаңа сөздердің бастауы болады. Біз сезім мен ойларымызды сіздермен бөлісуге тырыстық. Сіз де оларды басқаларымен бөлісесіз. Бұл бір үрдіс, осылай жалғасып кетеді.

Өмір саяхаты жігер және санамен пішін берілген бір фактор. Қалай болса солай және кездейсоқ емес. Бар нәрселердің бір орны, мағынасы және мақсаты бар. Адамдар арасындағы байланыстың мақсаты болса шындықтардың бөлісуін қамтамасыз ету. Адам өмір туралы ойлары мен тәжірибелерін басқаларымен бөліскенде өзін жаңалайды. Өзін жаңалаған адам, өз жолында рахат және қауіпсіз ілгерілейді.

Өмірдің мағынасы ол үшін күрескен тартыста. Осы күресте және өзімізді тану, білім алу, бір кәсіп иесі болу сияқты қиын кезеңдер бар. Осылардан табысты түрде өткендер өмір күресінде жабдықтылып мықты болады.